

Asia: VN/11210/2020

HE laiksi rikoslain 25 luvun 9 §:n muuttamisesta

Lausunnonantajan lausunto

Voitte kirjoittaa lausuntonne alla olevaan tekstikenttään

Oikeusministeriölle

OIKEUSMINISTERIÖN LAUSUNTOPYYNTÖ HE LAIKSI RIKOSLAIN 25 LUVUN 9 §:N
MUUTTAMISESTA (LAUSUNTOPYYNNÖN DNRO: VN/11210/2020)

Lääkäriliitto haluaa lausua otsikossa mainitusta asiasta.

Oikeusministeriössä on valmisteltu virkatyönä HE laiksi rikoslain 25 luvun 9 §:n muuttamiseksi. Ehdotus sisältää muun muassa sen, että laitton uhkaus olisi virallisen syytteen alainen, jos laitton uhkaus kohdistuisi henkilöön hänen työtehtävänsä vuoksi eikä rikoksentekijä kuulu työpaikan henkilöstöön.

Lääkäriliitto kannattaa ehdotusta. Asia on tärkeä niin yksittäiselle uhkailun kohteeksi joutuneelle lääkärille kuin koko työyhteisölle ja potilaille. Vakavat uhkatilanteet vaarantavat ja kuormittavat yleensä koko työ- ja hoitoyhteisöä. Niillä on useissa tapauksissa vielä kauaskantoisemmat seuraukset kuin jos työntekijään kohdistetaan potilaan, tämän omaisen tai saattajan taholta lievää fyysistä väkivaltaa.

Lääkärrien kokema uhka työpaikoilla

Lääkäriliiton Lääkärrien työolot ja terveys 2019 - tutkimuksen mukaan työssä olevista työ-ikäisistä lääkäreistä noin 13 %:a ilmoitti kokeneensa edellisen vuoden aikana fyysistä väkivaltaa tai uhkailua.

Tästä jopa 12 %:a oli kokenut pelkkää uhkailua. Lääkärit kokevat siis muita ammattikuntia suuremmassa määrin väkivallan uhkaa työtehtäviinsä liittyen. Tutkimuksen mukaan väkivallan uhkaa kokivat eniten alle 35-vuotiaat lääkärit ja terveyskeskuksessa työskentelevät, sukupuolten välillä ei viimeisimmän tutkimustuloksen mukaan ollut enää suurtakaan eroa. Lääkärien kokema väkivalta ja sen uhka ovat aikaisempaan tutkimusvuoteen (2005 19 %) verrattaessa vähentyneet, mutta tietyissä tehtävissä esim. yhteispäivystyksissä sitä voi joutua kohtaamaan entistä useammin.

Uhkatilanteita on eniten päivystyksessä, osastoilla päihtyneiden ja huumausaineiden käyttäjien piirissä sekä mielenterveyspotilaiden kanssa. Pahimmissa tilanteissa lääkärit ovat joutuneet hakemaan lähestymiskieltoa potilasta kohtaan. Myös potilaiden omaisten taholta (esimerkiksi lapsipotilaiden huumausaineita käyttävät vanhemmat) on koettu todellista uhkaa, painostusta ja jopa lääkärin perheen uhkailua. Uhka- ja vaaratilanteita aiheuttavat myös vierailijat. Uhkailu on usein sanallista, mutta sitä tapahtuu myös kirjeitse, sähköpostitse ja enenevästi sosiaalisen median välityksellä.

Lääkäriliiton kanta väkivallan uhkaan

Lääkäriliitossa väkivallan uhkaan suhtaudutaan ehdottomalla nollatoleranssilla. Työssä esiintyvä väkivalta ja sen uhka ovat työhön liittyviä terveys- ja turvallisuusriskejä, joista vastuu on työturvallisuuslain mukaan työnantajalla. Työturvallisuuslaki velvoittaa myös työntekijää eli hänellä on velvollisuus ottaa huomioon oman turvallisuutensa lisäksi myös muiden turvallisuus. Uhkailu voi aiheuttaa fyysistä väkivaltaa laajamittaisempia tai kauaskantoisempia seurauksia niin työntekijälle itselleen kuin koko työyhteisölle. Pelkästään tunne väkivallan uhasta voi lisätä työntekijöiden pelkoa ja stressiä sekä heikentää heidän työssä jaksamistaan. Henkilökuntaan kohdistetut uhkatilanteet aiheuttavat usein turvattomuutta ja pelkoa myös muissa potilaissa.

Suuri osa terveydenhuollon ammattihenkilöihin kohdistuvista rikoksista jää kuitenkin liiton käsityksen mukaan ilmoittamatta koston, pelon tai muun vastaavan syyn takia.

Lääkäriliiton näkemyksiä uhrin oikeusasemasta

Lääkäriliitto on jo pitkään pyrkinyt aktiivisesti vaikuttamaan siihen, ettei väkivaltatilanteesta tai sen uhasta rangaistusvaatimuksen esittäminen jäisi yksittäisen työntekijän tehtäväksi. Liitto on jo aiemmissa yhteyksissä esittänyt rikoslain 21 lukua muutettavaksi siten, että vakavat uhkaukset ja lievät pahoinpitelyt tulisivat virallisen syytteen alaisiksi rikoksiksi.

Lievä pahoinpitely onkin ollut vuodesta 2011 lähtien virallisen syytteen alainen rikos silloin, kun se kohdistuu henkilöön hänen työtehtäviensä vuoksi eikä rikosentekijä kuulu työpaikan henkilöstöön. Lisäksi vuoden 2014 alussa tuli voimaan vainoamista koskeva rikoslain 25 luvun 7 a §, joka on niin ikään virallisen syytteen alainen rikos.

Kuten ehdotuksesta ilmenee, eduskunnan lakivaliokunta otti kantaa käsitellessään lievän pahoinpitelyn syyteoikeutta myös mm. laittoman uhkauksen ja kunnianloukkauksen syyteoikeuteen. Lakivaliokunnan kannan mukaan toisin kuin henkeen ja terveyteen kohdistuvissa pahoinpitelyrikoksissa laitton uhkaus ja kunnianloukkaus kohdistuvat yksityisyyden, rauhan ja kunnian loukkaamiseen tai vapauteen ja ne voivat olla käytännössä hyvinkin erilaisia ja myös subjektiivisesti värittyneitä. Tällä perustella lakivaliokunta katsoi, että päätösvalta rikosprosessin aloittamisesta säilyy uhrilla itsellään.

Lakivaliokunta ei pitänyt syyteoikeusjärjestelyä myöskään vainoamista koskevissa teoissa täysin ongelmattomana ratkaisuna. Se päättyi kuitenkin puoltamaan virallisen syytteen alaisuutta vainoamisrikoksen erityislaatuisuuden ja sen uhrille aiheuttamien vakavien seurausten vuoksi. Toisaalta valiokunta totesi, että virallisen syytteen alaisuudesta voi seurata, että rikosprosessiin päätyy asioita, jotka eivät sinne syystä tai toisesta välttämättä kuuluisi. Tätä valiokunta perusteli muun muassa sillä, että kyse voisi olla esimerkiksi siitä, ettei asianomistaja omasta vakaasta tahdostaan ja perustellusta syystä haluaisi viedä asiaa rikosprosessiin.

Lääkäriliiton käsityksen mukaan terveydenhuollon piirissä koetut uhkatilanteet eivät kohdistu työntekijän yksityisyyteen vaan työtehtävien suorittamiseen. Potilaalla on oikeus terveydenhuoltolain ja potilaslain mukaiseen tutkimukseen ja hoitoon. Uhkailua käytetään yleensä painostuskeinona joko etuuden, tietynlaisen hoidon saamiseen tai sen antamatta jättämiseen (esim. lapsipotilaiden vanhemmat, mielenterveyspotilaat). Useimmissa uhkailutilanteissa uhataan nimenomaan terveydenhuollon ammattihenkilön tai henkilöiden henkeä ja terveyttä eli henkistä hyvinvointia. Kuten edellä on kuvattu aiheuttavat uhkatilanteet usein henkistä kuormitusta työ- ja potilasyhteisöön laajemmaltikin. Kyse on siis vakavista seurauksista.

Lääkäriliitto ei pidä todennäköisenä, että rikosprosessiin päätyisi asioita, jotka eivät sinne kuulu. Lääkäriliiton käsityksen mukaan terveydenhuollossa on koulutukseen ja kokemukseen perustuva asiantuntemus ja ammattitaito arvioida, mitä uhkatilanteita on perusteltua viedä eteenpäin. Toimipaikoilla on käytössä muun muassa Haipro-järjestelmä, joilla järjestelmällisesti kerätään kaikki haittatapahtumat mukaan lukien uhkaavat häiriötilanteet. Uhkatilanteet läpikäydään ja analysoidaan toimipaikoissa. Kuten ehdotuksessa todetaan, virallisen syytteen alaisuus ei velvoittaisi työnantajaa tekemään rikosilmoitusta ja toimipaikkakohtaisesti on mahdollista linjata yhdenmukaiset käytännöt rikosilmoitusten tekemiseen tapauksen erityispiirteet huomioiden. Tämä koskee esimerkiksi mielenterveyspotilaita. Viranomaisilla on myös lainsäädännön suomat mahdollisuudet soveltaa toimenpiteistä luopumista.

Lääkäriliitto pitää selvänä, että näyttö- ja todisteluseikoista johtuen ja muutoinkin useimmissa tapauksissa asian eteenpäin vieminen edellyttää asianomaisen itsensä myötävaikutusta prosessissa. Lääkäriliiton käsityksen mukaan tälläkin hetkellä esimerkiksi lievissä väkivaltatilanteissa työpaikkojen ohjeistus on se, että työnantajan edustaja tekee tutkinta-pyynnön uhrin pyynnöstä, mikäli se katsotaan perustelluksi. Asiaa arvioidaan tapauskohtaisesti työsuojelu- ja turvallisuushenkilöstön kanssa. Lääkäriliiton käsitys on, että uhrin tietoisuus asian etenemisestä työnantajan toimesta ja tämän rinnalla toimien on omiaan hälventämään uhrin pelkotiloja. Pelko mahdollisista kostotoimista

ei Lääkäriliiton käsityksen tässä tilanteessa henkilöidy. Usein tilanne on myös se, että uhkaavasti käyttäytyvä potilas haluaa tietynlaista hoitopäätöstä ja tällöin uhkaava käytös kohdistuu koko hoito-organisaatioon tai hyväksytyihin hoito-ohjeisiin. Lääkäriliiton näkemyksen mukaan se, että uhkatilannetta vie eteenpäin nimenomaan työnantaja, on selkeä viesti tekijälle siitä, että teko on kohdistunut koko hoito-organisaatioon, ei pelkästään yksittäiseen työntekijään.

Syyteoikeuden muutoksella olisi Lääkäriliiton käsityksen mukaan myös tekoja ennalta ehkäisevä vaikutus.

Potilassalaisuus

Sekä STM:n että terveydenhuoltoa valvovan viranomaisen Valviran ja myös oikeuskirjallisuuden kannanotoissa on korostettu sitä, että jo se, että tietty henkilö on potilaana terveydenhuollon toimintayksikössä, on potilassalaisuus. Salaisuus murtuu vain potilaan suostumuksella tai lain nimenomaisella säännöksellä.

Vakiintunut tulkinta on ollut, että mikäli potilas omalta osaltaan loukkaa hoitosuhteen luottamuksellisuutta rikoksella, on terveydenhuollon ammattihenkilöllä oikeus salassa pidon estämättä murtaa salassapito siltä osin kuin se on välttämätöntä terveydenhuollon ammattihenkilön omien oikeuksien ja etujen suojelemiseksi. Tämä tarkoittaa muun muassa oikeutta ilmoittaa terveydenhuollon ammattihenkilöön kohdistuneesta rikoksesta poliisille. Oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 15 § 2 mom. oikeuttaa lääkärin asianomistaja-asemassa poikkeamaan salassapitovelvollisuudesta oikeudenkäynnissä, mikäli se on lääkärin oikeuksien toteuttamiseksi välttämätöntä. Sama oikeus on saman lain 22 § 2 momentin mukaan ” Palveluksessa tai apuna toiminut henkilö saa myös todistaa 15 §:n 2 momentissa säädetyillä edellytyksillä 13 tai 14 §:ssä tarkoitetun henkilön ja muun hänen palveluksessaan tai apunaan toimineen henkilön asiassa.” Lääkäriliitto pitää säännöstä huonosti avautuvana ja epäselvänä. Lääkäriliitto toivoo ministeriön jatkotyössään kirjoittamaan rikosilmoituksen ja potilassalaisuuden välisen suhteen auki etenkin työnantajan, eli käytännössä esimiehen osalta.

Uhrin oikeudenkäyntikulut

Kuten ehdotuksesta ilmenee, on valtion ja kuntien työntekijöiden osalta voimassa oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain ja oikeusapulain lisäksi erillislainsäädäntö, jonka perusteella niiden työntekijöille voidaan myöntää oikeusapua, kun tuomioistuimessa käsitellään työntekijään kohdistuvaa laitonta uhkausta. Lääkäriliitto pitää perusteltuna, että mainittu velvoite kohdistuisi yhtä lailla yksityisiin työnantajiin, koska kyseessä on työntekijöiden työturvallisuudesta huolehtiminen. Työnantaja vastaa työntekijöidensä työturvallisuudesta työturvallisuuslain perusteella ja mainittu velvoite koskee yhtä lailla julkista kuin yksityistä sektoria. Ei ole kohtuullista, että työntekijä joutuu omalla kustannuksellaan hankkimaan oikeudellista apua työtehtäviinsä liittyvässä uhkailussa.

Kunnioitavasti

Suomen Lääkäriliitto

Tuula Rajaniemi
puheenjohtaja

Laura Lindholm
neuvottelujohtaja

Pöyry Hannele
Suomen Lääkäriliitto